

Daramani Tarawele

1800F

Jatekalan dafalan

(wari, sanni, feere)

1998 san utikalo

Daramani Tarawele

Jatekalan dafalan

(wari, sanni, feere)

1998 san utikalo

Nɛbila

Balikukalan be yoro min na bi Mali kono, an-ka-taa don sa. Donniya caman be bi minnu ka kan ka jensen wa u be se ka jensen. U jensenni de be bee laafiya. U jensenni y'an hami folo ye.

Jatekalan bora ka donniya hake do jensen. Anw miiri la, jatekalan kelen te laboli ke. O kama, an ko nin gafe in ka bo walasa a ka bamanankan jatekalan dafa. O de b'a ke jatekalan dafalan ye.

Jatekalan dafalan be wariko kan soro, sara, musaka, bilankoro, ka se sanni ni feere dajew ma, songo, sansongo, tono, binda n'u nogonnaw. Ninnu bee de ka kan ka don an ka kalansow kono.

Karamogow de ka baara wulila tugun, bawo fo olu de ka nin donniyaw faamu walasa ka se k'u jensen. Walasa k'u faamuyali nogoya karamogow ma, kalansen kelen-kelen tilalen don tilayoro saba ye :

1. Nefoli,
2. Misali,
3. Jatenini

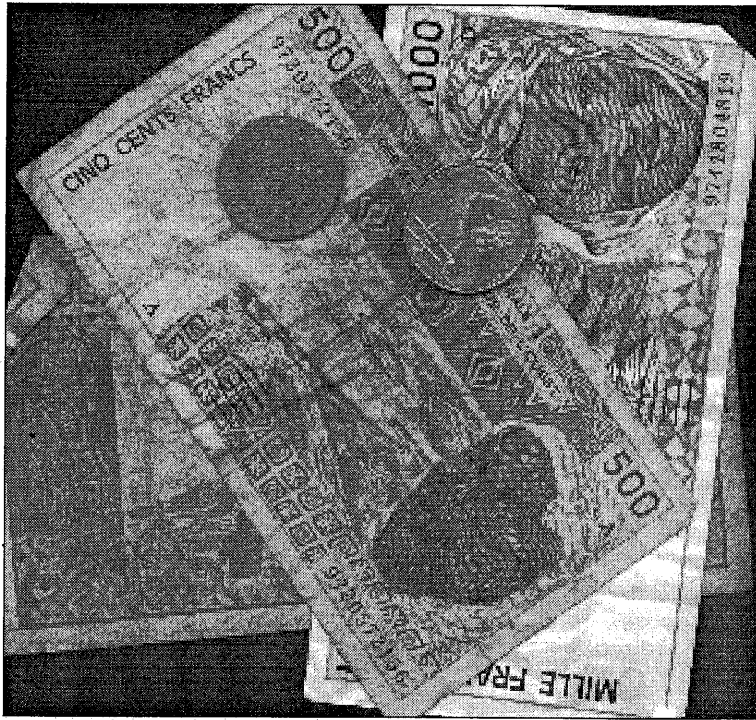
Tilayoro folo, n'o ye nefoli ye, kalansen be bo dajonjon minnu kan, olu be nefo nogoya la cogo min a be jeya. An ka folo ka nefoli faamu.

Tilayoro filanan ye misali ye, misali min be i ka dajonkoron faamuyali kolo girinya bawo, o baara be ke jatenini kunkuruni kono ka sira jira i la.

Tilayoro sabanan ye degeliw ye. "I yere sifile ninnu na" ani jateniniw, i be i dege minnu na k'i ka faamuya hake korobo, k'a kiime.

Ka kuma kuncɛ, karamogow ni kalandenw fen o fen ka kalan tora yerekalan ma, u bee be se k'u mago ne ni nin gafe in ye. Aw ni ce !

Sefawari

Wari ye mun ye ?

Sara be ke ni wari ye, sorow be jateminε ni wari ye, sannifeere be jεnabo ni wari ye, ... Wari jumεn b'an fe yan ?

Sefawari de be an fe yan. Ale de be magow bolo, ale de be waribonw na. Ale de donnen don anw fe kosebe.

Sefawari ye warimisen ani warikunbaba. **Wari-misen** ye nege ye, bilenman ani jεman. U be wele warigananw.

Wariganan ye wɔɔɔ ye :

1. dɔɔɔmε (d.) kelen = d. 1
2. dɔɔɔmε (d.) fila = d. 2
3. dɔɔɔmε (d.) duuru = d. 5
4. dɔɔɔmε (d.) tan = d. 10
5. dɔɔɔmε (d.) mugan = d. 20
6. dɔɔɔmε (d.) bi duuru = d. 50

Duuruganan, filaganan, ni dɔɔɔmε kelen ye bilεnman, bilenmannin ye. Bi-duuruganan, muganganan ni tanganan ye jεman, jεmanin ye.

Warikunbaba ye sεbenfura ye. Dɔw ko biyebulu. Biyebulu ye duuru ye :

1. dɔɔɔmε (d.) kεmε = d. 100,
2. dɔɔɔmε (d.) kεmε fila = d. 200,
3. dɔɔɔmε (d.) kεmε duuru = d. 500
4. dɔɔɔmε (d.) ba kelen = d. 1000
5. dɔɔɔmε (d.) ba fila = d. 2000

Kɔɔsili :

Dɔɔɔmε ye tama 5 ye, o "5" de sεbennen don dɔɔɔmεganannin kan. Bamanankan na fo "5" in ka tila 5 ye walasa ka da don bamananjate la. Misali : nin "500" de sεbennen don kεmεbibiye kan. O de be tila 5 ye :

Jaabi ye 100 ye, dɔɔɔmε 100 bamananjate la.

I yere sifile ninna.

1. E be warimisen ni warikunbaba jumεnw ke ka nin daw sara :

d. 518, d.950, d. 5700, d. 6846, d. 2004, d. 200952

2. Nin don wula, bitikitigi keto ka bitiki datugu, a ye nin sorɔ a ka kεsu kɔɔɔ : bakelenbiye 5, kεmεfilabiye 18, kεmεbiye 29, biduuruganan 24, muganganan 160 ani filaganan 517. Bitikitigi ye joli feere nin don ?

Soro ni sara

1. SORO :

Soro ye mun ye ?

Baara be ke walasa ka soro ke. O tuma soro ye sara ye. Nka n'a fora soro, hakili be taa nafolo la, a be taa wari la, soro ye nafolo ye, soro ye wari ye. Nafolomafenw be feere walima ka falen ka ke wari ye. Baganw b'o la, senefenw b'o la, sanu b'o la, olu n'u nogonaw.

Musakaw :

Soro be mun ne ?

Soro be ke ka musaka ke, du musakaw : balosan, finisan, baarakeminensan, nisongosara, sojo, sosara, furakfli, fen o fen de ni wari be se k'a lase mago ma, ni mago mago be se a ma. Musaka te ke soro ko. N'i soro te mago min na a ka gelen o ka musaka ke. Nka, musakaw be ke ni wari de ye.

I yere sifile ninu na :

1. Salifu ye mobili koro do san d. 234 500. A y'a di k'a dilan d. 12 000. Salifu ka musaka benna joli ma ?
2. Npere b'a fe ka mobileti do san d. 125 000. Nin de be mara la a bolo : bakelenbiye 15, kemebiye 7, biduuruganan 6. Npere be se ka mobileti musaka ke wa ?

2. SARA

1. Jatejini :

Tile o tile, Solomani be dorome 250 soro sara ye. A

ka dogokun sara ye joli ye ? A ka kalosara ye joli ye ?
A be tile kelen bila dogokun kono.

Jefoli :

1. Dogokun sara ye joli ye ?
Tile kelen sara ye d. 250 ye.
A be tile 6 sara soro dogokun kono.
A be d. 250 x 6 soro dogokun kono.
A ka dogokun sara ye :
d. 250 x 6 = d. 1500

2. Kalosara ye joli ye ?

Dogokun sara ye d. 1500
Dogokun 4 be kalo 1 kono
A be d. 1500 soroko 4 de ke kalo kono.

Kalosara ye

d. 1500 x 4 d. 6000

O tuma :

1. dogokun kelen sara be don n'i ye tile kelen sara sigiyroma ni tile baaralen hake ye.

2. Kalo kelen sara be don n'i ye dogokun kelen sara sigiyroma ni dogokun hake (4) ye.

Kolobili :

1. Tile kelen sara be sigiyroma ni don baaralen hake ye kalo kono walasa ka kalosara soro fana. Nka tile 30 de jatejinenen don kalo kelen tile hake ye.

2. San sara ye kalosara kelen sigiyroma 12 ye, walima tile kelen sara sigiyroma 360 walima dogokun kelen sara sigiyroma 52.

2. Jatejini :

Sine ka baaratigi b'a sara dorome 12 000 kalo la. Sine ka dogokun kelen sara ye joli ye ? Sine ka tile kelen sara ye joli ye ?

Ɗefoli :

1. Dɔgɔkun sara ye joli ye ?
Kalo kelen sara ye d. 12 000 ye
Dɔgɔkun 4 bɛ kalo kelen kɔnɔ.
Dɔgɔkun 4 sara ye d. 12 000 ye.
Dɔgɔkun 1 sara ye d. 12 000 : 4
Dɔgɔkun sara ye :
d. $12\ 000 : 4 = d. 3000$

2. Tile kelen sara ye joli ye ?
Kalo kelen sara ye d. 12 000 ye.
Tile 30 sara ye d. 12 000 ye
Tile 1 sara ye d. 12 000 : 30
Tile sara ye :
d. $12\ 000 : 30 = d. 400$

Kɔlɔsili :

Ni san kelen sara hake dɔnnen don, kalo kelen sara ye : san kelen sara : kalo 12 cɛ : dɔgɔkun kelen sara ye : sankelen sara : dɔgɔkun 52 cɛ ; tile kelen sara ye : san kelen sara : tile 360 cɛ

Jatenini

1. Nin minanbarake sara ye d. 29 waati kelen. Tile kɔnɔ, a bɛ waati 8 baara. A bɛ joli sɔrɔ a sara ye tile kɔnɔ ? Nin kalo in na, a ye tile 25 baara. O kalo sara ye joli ye ?

2. Nin karamogo sara mumɛ ye d. 21 500 kalo la. Nka d. 1290 bɛ tige kalo o kalo a ka segenlabo nesigili kama. Joli de bɛ di a ma kalosa la ? Ani san kelen kɔnɔ ?

3. Ninnu ye baarakɛla 2 ye. Fɔlɔ ka kalosara ye d. 18 000 ye. Filanan ta ye d. 15 000 ye. Fɔlɔ bɛ filanan

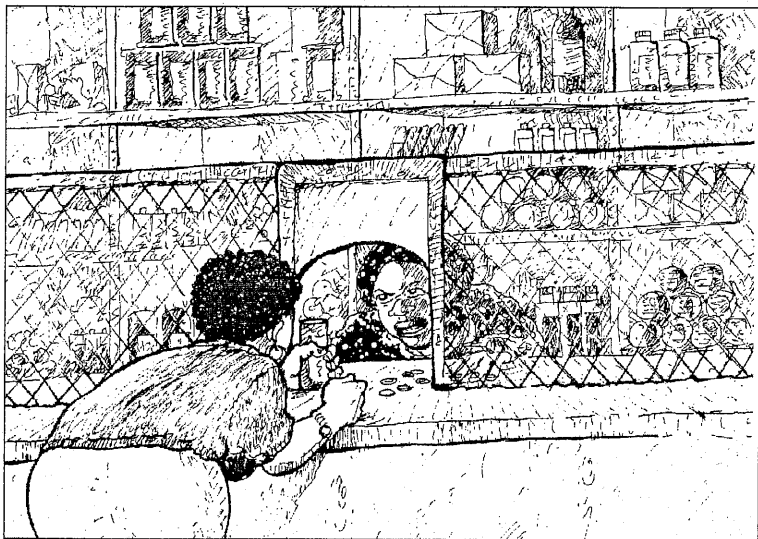
ɲɛ ni dɔromɛ joli ye kalo la, kalo 3 kɔnɔ, ani san kelen kɔnɔ ?

4. Fa ni den bɛ baarada kelen na. Fa bɛ d. 12500 ta kalosara ye. Denkɛ sara dɛsɛlen don fa ta la ni d.2650 ye. Denkɛ kalosara ye joli ye ? Fa ni denkɛ ka sara kafolen ye joli ye kalo la, ani san kelen kɔnɔ ?

5. Nin cɛ 2 bɛ baara la cakɛda kelen na. U fila ka sara kafolen ɲɔgɔn kan tile kelen kɔnɔ, o ye d. 670 ye. U selen tile hake kelen ma don dɔ, d. 4320 dira kɔrɔlen ma ka d. 3720 di ncinin ma. U kelen-kelen ka sara tun ye dɔromɛ joli ye tile kɔnɔ ?

6. Nɔɔ ka waati kelen sara ye d.76. A bɛ waati 40 baara dɔgɔkun kɔnɔ. N'a tɛmɛna tuma folen kan ni waati kelen ye tile fɛ, sara bɛ caya ka se sara $1/4$ ma. Nka n'a kɛra su fɛ o waati kelen sara bɛ kɛ fila ye. Tile 15 sara bɛ bɛn joli ma, ni Nɔɔ ye waati 87 de baara. O kɔnɔ a ye waati 3 kɛ su fɛ ?

Musaka - bilankoro - juru

Jefoli :

1. Mun be sara kunkan ?

Sara n'o ye soro ye, musakaw be bo ale de la. Musakaw be ke ni sara ye. O musakaw ye tile (don) musakaw ye, dogokun musakaw, kalo musakaw fo ka se san musakaw ma. A ka ni sara ka caya ni musaka ye.

Jatejini :

Don o don; Sidiki be d. 100 di nasongo ye, d. 60 dogosongo, d. 25 safunesongo ani d.80 mobilitawari. Sidiki ka tile musaka ye joli ye ? A ka dogokun musaka fana ye joli ye ?

Jefoli : Tile musaka ye joli ye ?

Sidiki be musaka minnu ke :

$$d. 100 + d. 60 + d. 25 + d. 80 =$$

Tile musaka ye :

$$d. 100 + d. 60 + d. 25 + d. 80 = d. 265$$

Dogokun musaka ye joli ye ?

Dogokun ye tile 7 ye

Dogokun musaka ye :

tile musaka x 7

O ye :

$$d.265 \times 7 = d. 1855$$

2. Mun were be sara kunkan ?

N'a fora ko a ka sara ka caya ni musaka ye, dowere te. N'o kera sara to be to. O sara to in ye bilankoro ye. Bilankoro be mara. Ko bilankoro te negan. Tile bilankoro be jatemine, ka se dogokun bilankoro ma, kalo bilankoro, fo san bilankoro.

Jatejini

Beni be d. 400 soro tile koro. N'a ka tile musaka ye d. 240 ye, a ka bilankoro ye dorome joli ye tile koro ?

Jefoli : Tile bilankoro ye joli ye ?

tile sara ye d. 400 ye

Tile musaka ye d. 240 ye

Bilankoro ye sara to ye.

Tile bilankoro ye :

$$d. 400 - d. 240 = d. 160$$

3. Mun sabanan be sara kunkan ?

Ko bilankoro te negan. Ni bilankoro te mogo min bolo, o be negan don do. Ni bilankoro te yen, o koro ye ko musaka de ka ca ni sara ye, ni soro ye. N'a sera o ma fo ka juru ta. Juru man ni. Tile juru be jatemine, ka se dogokun juru ma, kalo juru, fo san juru.

Jatejini :

Saliya be d. 6240 ta kalosara ye. A ka kan ka dorome joli juru ta, n'a ka nin kalo musaka sera d. 6950 ma ?

Ɔefoli : Juru ye joli ye ?

Sara ye d. 6240 ye.

Musaka ye d. 6950 ye

Musaka ka ca ni sara ye.

Juru ye :

d. 6950 - d. 6240 = d. 710

Jatejini :

1. Nin cɛ bɛ d. 12450 sɔrɔ kalosara ye. A bɛ d. 7500 don ga balo la, ka d. 3500 don denw ka lakolimusakaw la. A ka kalo bilankɔrɔ ye joli ye ? A ka san bilankɔrɔ fana ye joli ye ?

2. Nin mɔbilibolila ka kalosara ye d. 11850 ye. A bɛ d. 300 dun tile o tile. A ka bilankɔrɔ bɛ bɛn joli ma zan-wuyekalo la ?

3. Nin tubabubaarala ye d. 9500 sɔrɔ awirilikalo sara ye. A ka musaka kɛra d. 4500 ga balo ye, d. 1250 sosara ani d. 450 musaka misɛnw. A ka tile bilankɔrɔ ye joli ye ?

4. Jamayiri ka kalosara ye d. 7800 ye. A ye d. 4950 kɛ balo ye ani d. 3245 musaka wɛrɛw la. Bilankɔrɔ bɛ sɔrɔ wa ? Ni bilankɔrɔ tɛ sɔrɔ a bɛ joli donɔn ?

5. Nin baarakɛla kalosara ye d. 11 780 ye. A bɛ d. 7850 kɛ balo musakaw ye. A ko a bɛ mansin dɔ san d. 4575. A bɛna dɔrɔmɛ joli donɔn ?

6. Nin bololabaarakɛla ye tile 290 baara salon. A ka kalo musaka tun ye d. 9800 ye. A ka san juru bɛnna d. 5950 ma. A ka tile sara ye joli ye ? Ɔinan a b'a fɛ ka tile 300 baara walasa ka se ka salon juru sara. A ka san musaka ka kan ka kɛ joli ye ?

7. Ni Sinali ka ga tun bɛ d. 265 musaka tile o tile, d. 5475 juru de tun bɛ yɛlɛn a la san kɔnɔ. Nka Sinali ka ga sera ka bilankɔrɔ kɛ min wulila d. 6570 la. O tuma, ga ka tile musaka bɛnna joli ma ?

Sansɔngɔ

1. Caman sansɔngɔ jinini

Ɔefoli :

- Fanta taara sugu la. A ye sanni kɛ : sogo kilo 4, jaba kilo 5, sukaro kilo 3 ani sɔ kilo 4.

- Fanta ye fɛn o fɛn san, sogo, jaba, sukaro, sɔ, sɔngɔ bɛ ninnu kelen-kelen na. O sɔngɔ ye sansɔngɔ ye Fanta bolo. Dɔw ko sanda. Sansɔngɔ ni sanda ye kelen ye.

Jatejini

Fanta ye sogo kilo 8 san wayekɛ fɛ a kilo kelen dɔrɔmɛ 240. Sogo sansɔngɔ ye joli ye ?

Sogo kilo 1 sansɔngɔ ye d. 240 ye.

Sogo kilo 2 sansɔngɔ ye d. 240 x 2 ye

Sogo kilo 3 sansɔngɔ ye d. 240 x 3 ye

Sogo kilo 4 sansɔngɔ ye d. 240 x 4 ye

Fanta ka sogo sansɔngɔ ye :

d. 240 x 4 = d. 960

I mana fɛn kelen sansɔngɔ sigiyɔrɔma ni o fɛn sannɛn hake ye, sansɔngɔ (mumɛ) bɛ sɔrɔ.

I yɛrɛ sifile ninnu na :

A' ye Fanta ka fɛn sannɛn ninnu kelen-kelen sansɔngɔ jini :

Jaba kilo 5, kilo 1, d. 30

Sukaro kilo 3, kilo 1 d. 85

Sɔ kilo 4, kilo 1 d. 52

Jatejini

1. Jeneba taara sugu la, a ye sanni ke : awoka den 6 d. 30 a kelen, makroni 3 d. 70 a kelen, lokoti 2, a kelen d. 110. A' ye awoka sansongo jini ani makaroni sansongo ani lokoti sansongo.

2. Mayi ye boron (danteli) m 4 san a meterε d. 390 ani popilini m 8 a meterε d. 120.

1°) a ye joli sara boron sansongo ye ?

2°) a ye joli sara popilini sansongo ye ?

3. Papa ye maanjebara 2 san d. 95 a kelen ani kunnafonisεben 2, a kelen d. 50. A ye jabibi 3 san, a kelen d. 65 ani jonin 4, a kelen d. 165. Papa ye joli sara : manjew sansongo, kunnafonisεbenw sansongo, jabibiw sansongo, joninw sansongo ye ?

4. Sitan ye gatonin 15 san d. 15 a kelen, sokola 12 d. 280 a kelen ani bonbon 360 a kelen d. 5. A' ye gatonin ni sokola ni bonbon sansongo jini.

5. Buba ye simon bore 140 san a kelen 950. A ye nege 180 fana san a kelen d. 480. A ye nege wre san den 120 a kelen d. 290. A ye ninnu jini :

1°) simon sansongo

2°) nege folo sansongo

3°) nege filanan sansongo

6. Bili ye nonominen 4 san. Nonobara 14 b'a kelen-kelen konε. Ni baara kelen sansongo ye d. 205 ye, nono mume sansongo ye joli ye ?

2. Kelen sansongo jinini

Jefoli

- Fanta taara sugu la. A ye malo san paani na.

- Fanta ye malo hake do de san, a ye paani hake do de san malo la. A taalen malo san, a ye wari hake do fana sara. O tuma, malo paani hake do sanna wari

hake do la, n'o ye malo hake sannen mume ni malo sansongo mume ye.

Ni nin da fila donna an fe, an be panni kelen sansongo jini.

Jatejini

Fanta taara sugu la. A ye malo paani 6 san d. 240. Malo paani 1 sansongo ye joli ye ?

Fanta ye malo paani 6 san. O ye paani hake sannen mume ye.

Paani 6 sansongo donnen don, d. 240. O ye malo sansongo mume ye.

An be se ka paani kelen sansongo jini.

Paani 1 sansongo be jini cogo di ?

Paani 1 sansongo jinicogo :

A be i ko d. 240 ye mogo 6 je ye. Kelen sansongo be i ko mogo 1 niyoro d. 240 la. An be tilali ke ka mogo 1 niyoro jini. O tuma an be tilali ke ka kelen sansongo jini.

Paani 6 sansongo ye 240

Paani 1 sansongo ye d. 240 : 6 walima d. 240 = d.40

Kelen sansongo be jini cogo di ?

I dan ye ka sansongo mume tila sannen hake ce.

I yere sifile ninnu na :

1. D. 1520 ye sogo kilo 8 sansongo ye. sogo kilo kelen sansongo ye joli ye ?

2. D. 1300 be Jεke bolo. A b'a ka taafe 5 san. Joli ye taafe songo ye ?

3. Aya ye tiga kilo 50 san d. 3000. Tiga kilo ye joli ye ?

4. Jigi ye gafe 1 ni kaye 7 san d. 840. Ni gafe 1 sansongo ye kaye 7 sansongo ye, kaye 7 sansongo ye joli ye ?

Kaye 1 sansongo ye joli ye.

5. Kadari ye d. 19200 don simon bore 16 ni sojonεε den 8 la. Sojonεε sansongo mumε ye simon sansongo mumε tilako saba ye. A ye simon sansongo ni nege sansongo mumε nini. Simon bore kelen sanna joli ? Nege den kelen fana sanna joli ?

6. Jiriyenna ye jirije 5 san dorome 9000. Jirije 1 sansongo ye joli ye ?

Jirije metre 1 ye joli ye ni jirije kelen janya ye m 6 ye ?

Feereda

1. Caman feereda ninini

Ɗefoli :

Ali taara sugu la. A donna bitiki kono ka feerefεnw laje. A ye feerefεn dow da nininka, u feereda. Bitikifeerela ye latikolon da fo a ye d. 200, jonin d. 160. Ali ye nin fεn fila san. Bitikifeerela y'u feere Ali ma.

D. 240 ye da jumεn ye ?

Latikolon feereda walima latikolon feereda.

D. 160 ye da jumεn ye ?

Jonin feereda walima jonin feeresongo.

Jatejini

Bitikifeerela ye latikolonbara 3 feere Ali ma.

Latikolon feereda mumɛ ye joli ye ni bara 1 feereda ye d. 200 ye ?

Latikolonbara 1 feeresongo ye d. 200 ye
Latikolonbara 2 feeresongo ye d. 200 x 2 ye
Latikolonbara 3 feeresongo ye d. 200 x 3 ye.
Latikolonbara feereda ye :
d. 200 x 3 = d. 600 ye.
O tuma feereda mumɛ bɛ soro cogo di ?

I dan ye ka fɛn kelen feereda sigiyɔroma ni fɛn feerlen hake ye.

I yere sifile ninna :

A' ye fɛn feerelen ninna feeresongo jini :
ncongɔ kilo 105, kilo d. 58
tamaro kilo 18, kilo d. 109
tiga kilo 286, kilo d. 48

Jatejini :

1. Sali ye jaba kilo 450 feere a kilo d. 28, tigadɛgɛ mananin 16 a mananin d. 706 ani sunbala minen 175, a minɛw d. 48. A' ye feerefɛn ninna kelen-kelen feeresongo jini.

2. Zan ye tulufilen saba feere, kilo d. 29. Tulufilen folo ye kilo 15 ye, filanan ye kilo 19, sabanan kilo 13. A' ye feeresongo mumɛ jini.

3. Usu ye kaki m 14 feere, m d. 260, popilini nugu-jiman m 8, nɛrɛman m 15 bulaman m 7 ani danteli m 38. Popilini m ye d. 1200, danteli ye d. 540 a mɛtɛrɛ. A' ye fɛn feerelen ninna feeresongo jini kelen-kelen.

4. Mobilibatigi ye simon bore 200 jigin. Ni toni kelen feereda ye d. 16 000 ye, mobilibatigi in ye joli feere ? Mobilibatigi ye simon bore kelen feere joli ?

Simonfeerela bɛ simonbore feere d. 970. Ale ka feeresongo mumɛ ye dɔromɛ joli ye ?

5. Tulufeerela bɛ tulu litiri feere d. 110. A ye litiri 185 feere jagomafila do ma. Tuluko gɛɛyalen, o ye tulu in litiri feere d. 117. Tulufeerela ye joli feere ? Jagomafila fana bɛ joli feere ?

2. Kelen feereda jini

Jɛfoli : Zumana ye tiyofeerela ye. A bɛ tiyo feere mɛtɛrɛ la. Tile o tile, a bɛ tiyo mɛtɛrɛ caman feere. An bɛ se ka tiyo mɛtɛrɛ kelen feereda jini, ni tiyo feerelen mumɛ mɛtɛrɛ hake donnen don an fɛ, ani wari mumɛ min sorola tiyo feerelen mumɛ na.

Jatejini :

Tiyofeerela ye tiyo mɛtɛrɛ 50 feere d. 2850. Tiyo mɛtɛrɛ kelen feereda ye joli ye ?

Jɛfoli :

mɛtɛrɛ 50 feerela d. 2850
mɛtɛrɛ 1 bɛ feere joli ?
d. 2850 ye mɛtɛrɛ 50 jɛ ye.
U kelen-kelen niyoro ye mɛtɛrɛ 1 feereda ye.
Mɛtɛrɛ kelen niyoro walima a feereda ye :
d. 2850 : 50 = d. 57
Tiyo mɛtɛrɛ kelen feereda ye d. 57 ye

N'i bɛ kelen feereda jini, i dan ye ka feereda mumɛ tila fɛn mumɛ da cɛ.

I yere sifile ninna :

1. feereda mumɛ fɛn feerelen mumɛ kelen feereda d. 2250 bore 3 ?

- d. 13500 kg. 50 ?
 d. 8740 m. 50,50 ?
 d. 889900 l. 110 ?

2. Soma mago be tiyo metere 50 la k'a ka nako son. A ye ba kelenbiye kelen di tiyofeerela ma. O ye kemefilabiye 2 ni d. 20 segin a ma. Tiyo feereda ye joli ye ? Tiyo metere kelen feereda ye joli ye fana ?

3. Misiba 12 be Jedi ka wera kono. U kelen-kelen be nono litiri 15 ba tile o tile. Jedi ka nono feerelen mumu ye d. 10800 ye. Jedi ka nono mumu ye litiri joli ye ? A ka nono litiri ye d. joli ye ?

4. Nono bidon 94 jiginna Malile la. Izini ye nono in $\frac{2}{4}$ ke forokoninw kono. Ni nono bidon 1 ye litiri 24 ye ka forokonin 1 ke l. 0,25 ye, forokonin joli sorola ? O mumu feerela Malile fc. d. 92016. Forokonin kelen feereda ye joli ye ?

5. Kemelitiri 100 be siterini kono taji la. Barikon 68 fa bora a la. Taji in feerela k'a mumu ben d. 19584 ma. Ni litiri 96 de be ke barikon kelen kono, nin dugu taji litiri feereda ye doromu joli ye ?

Soroda

Jefoli

Ali taara sagrafeereyoro la. A ye sagra kelen san d. 2700. Ali ye sagasirijuru fana san d. 100. Mobilitigi ye Ali ni sagra ta d. 250. Ali ka sagra sorola da jumen na ?

Tiye don, Ali ye sagra san d. 2700. Nka Ali ye wari wera ba ka fara sagra sanda ka walasa sagra ka se a ka so.

O tuma, Ali ye d. 2700 ba.

Ali ye d. 100 ba.

Ali ye d. 250 ba.

D. 2700 ye sagra sanda ye

D. 100 ni d. 250 ye musaka misenw ye.

Saga sɔɔda ye :

d. 2700 + d. 100 + d. 250 = d. 3050

O tuma sɔɔda be nini cogo di ?

I dan ye ka sanda ni musaka misen kafo nɔɔn na.

I yere sifile ninu na :

sandaw musaka misenw sɔɔda ?

d. 8009 d. 105 ani d. 48 ?

d. 15 080 d. 410 ni d. 92 ani d. 180 ?

d. 87 x 42 d. 13 x 42 ani d. 86 ?

d. 9.005 x 78 d. 5025 ani 80 x 78 ?

Jateɲini

1. Zorogo ye kuden 112 san 4 d. 250. Ku sanda mume ye dɔɔɔɔɔ joli ye ?

A ye bore san d. 40 ka ku ke u kɔɔɔ. Wotoronintigi ye ku doni bore kelen d. 15. A' ye ku sɔɔda mume nini. O tuma, Zorogo ye ku den kelen sɔɔ d. joli ?

2. Umaru ye nɔɔɔ kariton 65 san d. 500 a kelen. Mobilitigi min y'a doni a ye, o ye d. 50 minɔ kariton na. Mobili kelen ka nɔɔɔ jigin bitikida la, baaraden y'a ladon bitigi kɔɔɔ kariton kelen d. 5. Joli ye Umaru ka nɔɔɔ mume sɔɔda ye ?

3. Sumunu ye simɔɔɔbiriki 2300 san d. 40 a kelen. A y'a doni a kelen d. 3 k'a lajigin d. 4 a kelen. Sumunu ye dɔɔɔɔɔ joli sara biriki mume sɔɔda ye ?

4. Jeneba ye safunɔ kabakurunin 160 san d. 25 a kelen. A ye safunɔ ninu bila 16 kariton kɔɔɔ. O ye kariton joli ye ? N'a ye kariton kelen san d. 8 ani k'a kelen-kelen doni d. 5, kabakurunin mume sɔɔda ye joli ye ?

Tɔɔɔ ni binda

1. Tɔɔɔ

ɲefoli

Jago kun ye mun ye ?

Jago kun ye tɔɔɔ ye. Jagokela be jagofenw san ka tila k'u feere. Jagofenw sanda walima u sansɔɔɔ n'u feereda te kelen ye. Jagofenw sanda ka dɔɔɔ ni a feereda ye. N'o ma ke tɔɔɔ te sɔɔ.

Misali

Ajara ye gafe san dɔɔɔɔɔ 250 Bamako. A ye gafe in feere dɔɔɔɔɔ 270 u ka dugu la. Ajara ka tɔɔɔ ye dɔɔɔɔɔ joli ye ?

ɲefoli :

Gafe sanda ye dɔɔɔɔɔ 250 ye.

Gafe feereda ye dɔɔɔɔɔ 270 ye.

Sanda dɔɔɔɔɔ 250 ka dɔɔɔ ni feereda dɔɔɔɔɔ 270 ye. Danfara be u ni nɔɔɔɔɔ cɔ. O danfara ye mun ye ?
O danfara de ye tɔɔɔ ye.

Tɔɔɔ be nini cogo di ?

Doboli de be na ni danfara ye :

Tɔɔɔ ye : dɔɔɔɔɔ 270 - dɔɔɔɔɔ 250 = dɔɔɔɔɔ 20.

O tuma :

Tɔɔɔ = feereda - sanda

I dan ye ka sanda bo feereda la.

Kɔɔɔsili

Waati dow la, jagofenw sɔɔda de be ke sanda nɔ na.
N'o kera :

Tono = feereda - soroda.

1 yere sifile ninnu na :

1. sanda	feereda	tono
d. 360	d. 420 ?	
d. 2 075	d. 2198	?
d. 75 000	d. 80 200	?
d. 192 600	d. 200 000	?

2. I yere sifile ninnu na :

Soroda	feereda	tono
d. 840	d. 1006	d. ?
d. 3680	d. 4003	d. ?
d. 73 200	d. 74 300	d. ?

Jatejini

1. Zan ye tigasegi 8 san a kelen dorome 1200. Tiga sansongo mumε ye joli ye ?

Zan ye tiga in feere dorome 1325 a bore kelen. Tiga mumε ye joli ye ? Zan ye joli soro tono ye ?

2. Nonofeerela be nono tige dorome 56 a litiri kelen. A ye nonobidon 12 san. Ni litiri 5 ye bidon kelen-kelen fa ye, nono mumε sanna joli ?

Ni nonofeerela be nono feere dorome 60 a litiri, a be joli soro tono ye ?

3. Finimugu meters 24 sanna dorome 920 a meters kelen. Finimugu in mumε feerela dorome 41880. Tono ye joli ye ?

4. Najagola ye nabore 45 san. Bore kelen-kelen girinya ye kilo 80 ye. Jo in kilo 100 sansongo kera

dorome 1150 ye. A selen so, a y'a soro bore fila tijenen don. A diyagoyara k'a to feere dorome 14 a kilo kelen. A ka tono benna joli ma ?

5. Nin bitikitigi ye bisikikcsuw san d. 145 a kilo kelen. Bisiki kilo 45 tawari kera d. 225 ye. Bitikitigi ye bisiki feere d. 45 a garamu 250. A ka tono be ben joli ma bisiki kilo kelen feereli la ?

6. Fulake ye misi kelen san d. 16 000. A ye kalo 3 ke k'a labalo ani k'a furake. A ye min don balola kalo kelen konon o ye d. 500 ye, furasongo benna d. 200 kalo la. Fulake labanna ka misi in feere d. 20 000. A ye joli soro tono ye ?

2. BINDA

Jefoli :

Binda ye mun ye ?

Tijε don, jago kun ye tono ye. Nka waati dow la, jagokela te tono soro, sanda walima soroda be caya ni feereda ye. n'o kera tuma o tuma, o ye tijeni ye, a be fo ko jagokela binna. A binna ni wari hake min ye, o de ye binda ye.

Misali :

Ajara ye mangorosegi san dorome 600. A ye mangoro in feere. A ma se ka wari wεε soro dorome 485 ko. Ajara binda benna joli ma ?

Jefoli :

Mangorosegi sanda ye dorome 600 ye.

Mangorosegi feereda ye dorome 485 ye.

Sanda ka ca ni feereda ye. Danfara be u ni nonon

๘. O danfara ye mun ye ? O danfara de ye binda ye.
 Binda be nini cogo di ?
 Doboli de be na ni danfara ye.
 Binda ye : dɔrɔmɛ 600 - dɔrɔmɛ 485 = dɔrɔmɛ 115.
 O tuma :

$$\text{binda} = \text{sanda} - \text{feereda}$$

I dan ye ka feereda bo sɔrɔda la.

Kɔlɔsili

Waati dɔw la, jagofɛn sɔrɔda de be ke sanda no na.
 N'o kera :

$$\text{binda} = \text{sɔrɔda} - \text{feereda.}$$

I dan ye ka feereda bo sɔrɔda la.

I yere sifile ninnu na :

1. Sanda	Feereda	Binda
d. 12 300	10 895	?
d. 231 000	216 905	?
d. 602 000	596 695	?

2. Sɔrɔda	Feereda	Binda
d. 512 000	506 820	?
d. 1 500 000	1 490 809	?
d. 3 020	2 895 680	?

Jateɲini

1. Dirisa ye wosonbɔrɛ 3 san dɔrɔmɛ 6 300 a kelen.
 A ye wotoro ke k'u ta dɔrɔmɛ 150. A kelen ka woson
 mara do tolila. A ye woson feere tuma min, a feereda
 ma tɛmɛ dɔrɔmɛ 17 850 kan. Dirisa tonɔna wa a
 binna ? Dɔrɔmɛ joli ?

2. Nɔfeerela ye nɔbɔrɛ 15 san dɔrɔmɛ 30 000.
 Nɔbɔrɛ kelen girinya tun ye kilo 100 ye. A kelen ka nɔ
 in sɛgɛsɛgɛ, buguri ni kala-kalaw bɔta bɔrɛ kelen na,
 o ye kilo 6 ye. Nɔfeerela ye nɔ kilo feere dɔrɔmɛ 20. A
 be tonɔ sɔrɔ wa a be bin ? Dɔrɔmɛ joli ?

Sanda ni feereda

1. SANDA

Misali :

Jatejini : Ajara ye mangorosegi san k'a feere dorome 620. Jatebo bannen, Ajara ye dorome 135 soro tona ye. Joli ye mangorosegi sanda ye ?

Jefoli

Mangorosegi feereda ye dorome 620 ye.
Tona ye dorome 135 ye

Sanda ye joli ye ?

Feereda ye mun ye ?

Feereda ye sanda ni tona kafolen ye jigon na

Feereda = Sanda + Tona

O tuma, n'i ye feereda ni tona bo jigon na, a be to sanda ye. Tona de be bo feereda la :

d. 620 - d. 135 = d. 485

sanda = feereda - tona.

Kolosili

Waati dow la, jagofen sorda de be ke sanda no na.

N'o kera :

Sorda = feereda - tona.

2. Misali

Jatejini : Ajara ye mangorosegi san k'a feere dorome 620. Jatebo bannen, Ajara y'a don k'a binna ni dorome 45 ye. Joli ye mangorosegi sanda ye ?

Jefoli :

Mangorosegi feereda ye dorome 620 ye.

Binda ye dorome 45 ye.

Sanda ye joli ye ?

Mun be faamu yan ?

Feereda ka dogo ni sanda ye.

Binda de be feereda ni sanda ce.

Walasa feereda ka keje ni sanda ye fo binda ka kafa feereda la : d. 620 + d. 45 = d. 665.

Sanda = feereda + binda

I dan ye ka binda kafa feereda la.

Kollosili

Waati dow la, jagofen soroda de be ke sanda no na.

N'o kera :

$$\text{Soroda} = \text{Feereda} + \text{Binda}$$

I dan ye ka binda kafo feereda la.

I yere sifile ninnu na :

1. Feereda	Tono	Sanda
d. 3030	d. 68	?
d. 126 000	d. 39 405	?
d. 3. 067 000	d. 188 004	?

2. Feereda	Tono	Soroda
d. 4 020	d. 684	?
d. 32 080	d. 1 893	?
d. 602 200	d. 14 605	?

3. Feereda	Binda	Soroda
d. 60 200	d. 3 436	?
d. 80 040	d. 5 249	?
d. 102 020	d. 13 088	?

Jatejini

4. Aya ye tegedegemana 6 feere a kelen d. 700. N'a ka tono mumɛ ye d. 300 ye, tegedegɛ mumɛ sanda ye joli ye ?

5. Tamatifeerela ye tamati segi 13 feere d. 78 000. O feereda la, a ka tono mumɛ benna d. 3 900 ma. Tamatisegi sanda ye joli ye ?

6. Wayeke ye misiworo feere d. 7 000. A ko a ka tono ye d. 685 ye. Woro soroda ye joli ye ? Woro

sanda ye joli ye n'a tasara benna d. 175 ma ?

7. Malofeerela ye nonomalo kilo 2 600 feere 46 kilo kelen. A ye d. 6800 sorɔ tono ye. Malo soroda ye joli ye a kilo kelen ?

2. FEEREDA

Misali

Jatejini

Ajara ye nkoyɔsegi san dorɔmɛ 850. A ye nkoyɔ feere. A ka tono benna dorɔmɛ 89 ma. Nkoyɔsegi feereda ye joli ye ?

Jefoli

Nkoyɔsegi sanda ye dorɔmɛ 850 ye.

Tono ye dorɔmɛ 89 ye.

Feereda ye joli ye ?

Ni tono sorɔla, o korɔ ye ko do farala sanda kan. Walasa ka feereda sorɔ, sanda ni tono be kafo nonon na : d. 850 + d. 89 = d. 939

Feereda = sanda + tono.

I dan ye ka sanda kafo tono na.

Kollosili

Waati dow la, jagofen soroda de be ke sanda no na. N'o kera :

$$\text{Feereda} = \text{Soroda} + \text{Tono}$$

I dan ye ka sanda kafo tono na.

I yere sifile ninnu na :

1. Sanda	Tono	Feereda
----------	------	---------

d. 806	d. 85	?
d. 1 280	d. 86	?
d. 36 040	d. 470	?
d. 402 090	d. 8 036	?

2. Soɔɔda	Toɔɔ	Feereda
d. 1 876	d. 139	?
d. 60 208	d. 1 805	?
d. 104 657	d. 5 657	?
d. 586 306	d. 24 804	?

Jateɔɔni

3. Sagamarala do ye saga 2 san, folo d. 4200, filanan d. 3750. A ye saga ninnu feere. Folo toɔɔ kera d. 580 ye, filanan d. 670. Ko ka saga kelen-kelen feereda niini ka tila ka saga 2 feereda fana niini.

4. Yoɔɔ ye nonobidon 8 san Dikoɔɔ bolo d. 1600. Bidon kelen fa ye litiri 4 ye. Yoɔɔ ye nono feere ka d. 192 toɔɔ soɔɔ. Nono litiri feereda ye joli ye ?

5. Naman ye kubore 107 san kilo kelen d. 250. Bore kelen girinya ye kilo 84 ye. Kuborew donisara jora d. 21400 na. Naman ka toɔɔ mume kera d. 64200. Ku be feerela doreme joli ?

6. Musoje ye nsabamananin 5 san a kelen d. 180 ka doni d. 35. Musoje be nsabanji litiri 18 dilan ni mananin kelen nsaban ye. Litiri kelen o kelen Musoje be d. 20 musaka ke. Ni Musoje ko ale ye d. 2400 toɔɔ soɔɔ, nsabanji mume feerela joli ?

Litiri kelen feerela joli ? Mananin kelen feerela joli ?

Da sabanan niini ni donnen 2 ue suguya kelen ye

Jefoli :

Ka da sabanan niini ni donnen 2 ye suguya kelen ye, o ye jateɔɔni ye min kono, girinya mume ni fen kelen girinya donnen don n'i be fen da niini. I b'a ye jateɔɔni kono janya mumen donnen don walima fa mume donnen don ka fara fen kelen janya kan walima fen kelen fa kan, ko ka fen da niini.

Misali :

Jatɛnini :

Finikalala ye fini metɛɛ 648 tige, a bɛna a kala ka ke gandura ye. Gandura kelen bɛ metɛɛ 4 ta. A bɛna gandura joli kala ?

Ɔɛfoli

A bɛna gandura joli kala ?

Metɛɛ 64 bɛ finikalala bolo, o ye janya mume ye.

Gandura 1 bɛ fini metɛɛ 4 ta, o ye kelen janya ye.

Kelen janya bɛ sɔɔ sɔɔ joli janya mume na ?

Metɛɛ 4 bɛ sɔɔ sɔɔ joli janya mume na ?

Gandura da ye joli ye ?

Gandura da ye

$648 : 4 = \text{gandura } 162$

1. Girinya mume ni kelen girinya donnen don.

Jatɛnini :

Karico ye nonomugu garamu 1250 san. A bɛna a don garamu 50 mananinw kono. Karico na mananin joli soro ?

Ɔɛfoli :

A bɛna mananin joli soro ?

Nonomugu g 1250 b'a bolo, o ye girinya mume ye.

Mananin 1 girinya ye g 50 ye, o kelen girinya ye.

Kelen janya bɛ sɔɔ sɔɔ joli girinya mume na ?

Garamu 50 bɛ sɔɔ sɔɔ joli garamu 1250 la ?

Mananin da ye joli ye ?

Mananin da ye :

$1250 : 50 = \text{mananin } 25$

2. Fa mume ni kelen fa donnen don

Jatɛnini :

Sirico nana ni ntentulu litiri 138 ye ka bo sugu la. A ye ntentulu in ke buteliw kono minnu kelen-kelen fa ye litiri 3 ye. Sirico bɛ buteli joli soro ?

Ɔɛfoli :

A bɛ buteli joli soro ?

Ntentulu litiri 136 b'a bolo, o ye fa mume ye.

Buteli 1 fa ye litiri 3 ye, o ye kelen fa ye.

Kelen fa bɛ sɔɔ sɔɔ joli fa mume na ?

Litiri 3 bɛ sɔɔ sɔɔ joli litiri 138 la ?

Buteli da ye joli ye ?

Buteli da ye :

$138 : 3 = \text{buteli } 46$

3. Songo mume ni kelen songo donnen don.

Jatɛnini :

Nafisatu ye dorome 48 000 don bazen na. Ni bazen metɛɛ ye dorome 240 ye, Nafisatu ye bazen metɛɛ joli san ?

Ɔɛfoli :

A ye bazen metɛɛ joli san ?

Dorome 48 000 tun b'a bolo, o ye songo mume ye.

Metɛɛ 1 songo ye d. 240 ye, o ye kelen songo ye.

Kelen songo bɛ sɔɔ sɔɔ joli songo mume na.

Dorome 240 bɛ sɔɔ sɔɔ joli d. 48 000 la ?

Metɛɛ sannen da ye joli ye ?

Metɛɛ sannen da ye :

$48\ 000 : 240 = \text{metɛɛ } 200$

Kolɔsili :

1. Janya da tɛ sɔrɔ, girinya da tɛ sɔrɔ, fa da tɛ sɔrɔ. Fɛn dɔ de da bɛ sɔrɔ, gandura da, mananin da, bɔteli da, olu n'ƙu nɔgɔnw.

2. Ni tilali bɛ kɛ da fila fɛnw (girinya, fa, janya) ka kan ka kɛ fɛn sugu kelenw ye.

Misali : kg : kg ; dm : dm ; l : l ; dɔrɔmɛ : dɔrɔmɛ.

Jatɛnini :

1. Isu dɔgɔjɔla taara Kobala dɔgɔ la. A ye situlu kilo 50 san a kilo d. 48. Mɔbili y'a ta a ye d. 90. Ko Isu ye a ka tulu sɔrɔ joli ?

Isu tilara ka tulu in labaara k'a don minɛnw kɔnɔ, a kelen-kelen garamu 400. Ko Isu ye minɛn joli san ? Minɛnw sanna d. 15 a kelen. Minɛnw sansongɔ bɛnna dɔrɔmɛ joli ma ?

Isu labanna ka tulu minɛn kelen feere d. 63. Tɔnɔ kɛra joli ye ?

2. Nɔnɔdilan-izini ye nɔnɔ litiri 530 san litiri kelen d. 60. Nɔnɔ in 1/2 donna mananinw kɔnɔ, minnu fa ye santilitiri 25 ye. Nɔnɔmananin joli sɔrɔla ?

Nɔnɔ labaarali senfɛ, kɛfɛn minnu kɛra a la, o songɔ kɛra dɔrɔmɛ 13800 ye. Nɔnɔ mananin kelen ka kan ka feere joli walasa tɔnɔ mume bɛ kɛ d. 56100 ye ?

3. Kari ye finimugu mɛtɛrɛ 80 san dɔrɔmɛ 240 a mɛtɛrɛ. A y'a di ka don gala la d. 19200. Ni duloki kelen n'a taafe ye mɛtɛrɛ 5 ye, o nɔgɔn joli sɔrɔla Kari fɛ ? A kelen donwari ye joli ye ?

Kari ko a bɛ kelen feere dɔrɔmɛ 2300. A bɛ tɔnɔ wa a bɛ bin ? Kelen ta ani mume.

4. Zege taara dɔgɔjɔ la ni dɔrɔmɛ 9450 ye. A ye wari 1/3 don situlu la a kilo d. 30. A ye situlu hake jumɛn san ?

Zege ye wari in tɔ 2/4 don birifini na a kelen d. 315. A ye birifini joli sɔrɔ ?

Zege ye wari tɔ kɛ ka di san dibara d. 630. Ko dibara joli sanna Zege fɛ ?

Zege ye situlu feere a kilo d. 40, birifini d. 400 ani dibara d. 675. A' ye Zege ka tɔnɔ da jini.

Konokow

Ɗebila	3
Sefawari	4
Soro ni sara	6
Musaka, bilankoro, juru	10
Sansongo	13
Feereda	17
Soroda	21
Tono ni binda	23
Sanda ni feereda	28
Donnen 2 ye suguya 1 ye	33

Mansinnasbenni : Jamana

Nataliyew : Nuhun M. Tarawele Banun

Labugunni : Jamana